

„Millisel kursil on Eesti majanduse konkurentsivõime?“

Kokkuvõtte Eesti Panga avalikust seminarist 8. detsembril 2023

Sirje Rank, Eesti Panga välissuhete spetsialist

Seminari avakõnes kirjeldas Eesti Panga president **Madis Müller** esmalt, mida konkurentsivõime all mõista, ning käsitles seejärel põhjuseid, miks Eesti majandusel on Euroopa Liidu riikide võrdluses viimasel ajal kehvemini läinud. Eesti majanduse maht on kahanenud peaaegu kaks aastat järjest ning ekspordi languse jätkumine on ohu märk. Eesti jõukuse kasv sõltub sellest, kuidas suudavad Eesti ettevõtted ja Eesti majandus konkurentsivõime püsida ning kriisidestki oleme varem välja saanud suuresti ekspordi toel. Praeguses majanduslanguses on Eesti ettevõtjatel tulnud tegutseda tingimustes, kus kulubaasi kasv on olnud konkurentide omast kiirem, Venemaaga seotud tarneahelad katkenud ning peamiste eksporditurgude nõudlus kesine. Lisaks on väliskeskkonnas toimunud olulisi muutusi. Geopoliitilised pinged on põhjustanud ümberkorraldusi tarneahelates, mis võivad muuta Eesti ettevõtjate väljavaateid. Mitmes ELi riigis ja mujal on võetud toetus- ja tööstuspoliitika meetmeid, millega Eestil on raske konkureerida. See annab põhjuse küsida, kas saame lootma jääda Eesti eksporditurgude nõudluse taastumisele, mis ka Eesti majanduse kasvule tõmbaks, või peame otsima täiendavaid võimalusi Eesti konkurentsivõime parandamiseks. Raskem on taastumine sellisel juhul, kui kriis on jätnud majandusele püsivama jälje ning ettevõtete ja laiemalt majanduse konkurentsivõime on saanud rängemalt kannatada, nentis Müller.

Soome Panga majandusproгноosi osakonna juhataja **Meri Obstbaum** kirjeldas tõuse ja mõõnasid Soome konkurentsivõimes, mis pärast Nokia langust ja finantskriisi on jäänud pikemalt kiratsema. Kaubandusbilanss on defitsiidis. Kõige suurema lisandväärtusega tootegrupi osakaal kaubanduses on kahanenud, ülejääk on vaid madala lisandväärtusega kaupadel, mis on murettekitav areng. Ettevõtted on olnud muutunud oludega aeglaselt kohanema, konkurentsivõime vähenemine ei ole olnud ainult kasvanud kulude probleem. Selge edutegur läbi aegade on aga olnud teadus- ja arendustegevuse ja hariduse tähtsustamine, millesse investeerimist on jätkatud ka majanduse rasketel aegadel. See on loonud eeldused suure lisandväärtusega majandusharude tekkimiseks. Ettevaadates riskib aga just oskustööjõu nappusest kujuneda järgnevatel kümnenditel üks peamisi Soome majanduse kasvupotentsiaali nõrgestavaid tegureid. Põhjuseks on tööealise elanikkonna kahanemine ja negatiivsed suundumused hariduses – järjest vähem noori osaleb kolmanda astme hariduses. Sündivust on raske mõjutada. Nii tuleb mõelda, kuidas motiveerida inimesi vajalikke oskusi omandama ning lihtsustada ka oskustööjõu sisse toomist, sest inimkapitali kvaliteet on eelduseks nii kodumaisele innovatsioonile kui ka tehnoloogiasiirdele välismaalt. Otsetoetused ettevõtetele on pigem olnud ebaefektiivsed, näitavad uuringud. Avalik debatt on liiga kaldu palgatõusu pidurdamise poole, selle asemel, et väärtustada struktuursemaid, kuid pikema realiseerumisaajaga tõhusamaid reforme, mis paraku võivad lühemas vaates mõnda huvigruppi mõjutada negatiivselt. Riigieelarve vajab paremat prioriteerimist. Perifeerse väikeriigi edustrateegia saab olla vaid konkureerimine suure lisandväärtuse ja suurt oskusteavet nõudva toodanguga, ütles Obstbaum.

Järgnenud aruteluringis käsitleti rahvusvahelises majanduskeskkonnas toimunud muutusi ning nende mõju Eesti ettevõtjate väljavaadetele. Arenguseire Keskuse juhataja **Tea Danilov** tõi välja Ukraina sõja mõjud, mis on riigid jaganud majandussuhetes eri leeridesse. Üks tagajärg sellest on vähenenud võimalused kulude optimeerimiseks. Hinnasurvet lisab ka rohepöörde, vajalikke ressursse pole piisavalt ja see tõstab hinda. Käib tehnoloogia võidujooks, kus ettevõtetele on konkurentsivõime

püsimiseks vaja kiiresti investeerida, kuid teisalt on see keeruline, kuna võidukad tehnoloogiad pole veel selgunud. Riigid sekkuvad rohkem majandusse – suurem proteksionism ja suuremad toetused tehnoloogilisteks investeeringuteks.

Riigikantselei Euroopa Liidu asjade direktor **Klen Jäärats** nentis, et väga palju edaspidisest sõltub sellest, kelle võiduga lõpeb Ukraina sõda. Kaitsepoliitika on praegu parim majanduspoliitika. Selle kõrval on ELis mitmeid positiivseid arenguid – Soome NATO, ELi laienemise plaanid, ELi taasterahastu, mis ärgitab ELi riike vajalikke reforme tegema. Teisalt on ELi ülesehitusest tulenevalt – EL ei ole riik nagu USA – mitmed struktuursed piirangud, mis ELi ühtset turgu killustavad ja efektiivsust vähendavad. Suur regulatsioonide hulk on suuresti tingitud vajadusest barjääre eemaldada, et ühtset turgu luua ja paremini toimima saada. Sõda näitas kätte, et ELi senine Venemaa odavale gaasile, USA tagatud julgeolekule ja Hiina turule üles ehitatud majandusmudel enam ei tööta ja juba tehakse otsuseid, et edasi liikuda.

EASi ja KredExi ühendasutuse välisinvesteeringute osakonna juht **Joonas Vänto** möönis, et sõja lähedus Eestis on välisinvestorid muutnud murelikuks, kuid sellest hoolimata oli läinud aasta uute investeeringute poolest rekordiline – näiteks tehas muldmetallide väärindamiseks. Investeeringuid võib tuua ka huvi põlevkivijäätmete töötlemiseks. Kitsaskoht on targa tööjõu vähesus Eestis ja muutmatuna püsinud migratsioonipoliitika. Teisalt tuleb mõelda energiatootmise suurendamisele, kui tahame Eestis näha ka energiamahukat tootmist.

Arutelus tõdeti, et praegu on aeg ennaktempos investeerida – kui Eesti tahab rohe-eesmärgid saavutada, tuleb järgmisel kümnendil investeerida 4% SKPst võrreldes praeguse 2%ga. Puudutati ka valdkondi, mida Eestis võiks arendada – biorafineerimisest, metanooli ja vesinikutootmisest lihavalgu alternatiivse tootmise tehnoloogiateni. Korduvalt kerkis üles täiendavate energiatootmisvõimsuste vajadus. Konkurentsieelist võiks Eestile muuhulgas luua suurprojektide kiirem menetlus või soodsam viis, kuidas tehnoloogiaid ja innovatsiooni valideerida ja sertifitseerida. Ettevõtjate elu teeks lihtsamaks, kui keerulise taotlusprotsessiga toetuste asemel oleks ELis sarnaselt USAGA rohkem turupõhiseid rahastusviise, mida riik saaks toetada. Ida-Euroopa võiks olla võitja, kui tootmist Hiinast ümber paigutatakse – piirkonnal on nende toodete tootmiseks suhteline eelis. Viimasest ajast on Eestist ka mitmeid positiivseid uudiseid – Fortaco laiendab, HANZA Mechanics, Ericssoni investeeringud. Kõlama jäi, et väga oluline on sõda võita. Teisalt pole huvi Eestisse investeerida kadunud. Siin on jätkuvalt atraktiivne keskkond.

Teises arutelupaneelis andsid oma vaate olukorrale ettevõtjad. Tallinki ja Eesti Gaasi suuromaniku ASi Infortar juhatuse esimees **Ain Hanschmidt** märkis, et ettevõtet on praeguses keerulises olukorras aidanud toetumine erinevatele tegevusharudele, samuti sihtimine laiemale turule kui Eesti üksi. Sõja lähendus on oluline mõjutaja – välisinvestoritele võiksime saata tugevama sõnumi, et Eesti on NATO liige ja sõda siia ei tule. Probleemne on ka kõrge laenuhaha hind, millega on raske näiteks tuuleenergia tootmist tasuvaks saada. Oluline oleks aga just see, et roheenergeetikas hakkaks turumajandus tööle, et mitte nii palju toetusi vajada – riigieelarve seis on kehv.

Ka Ericsson on eelkõige rahvusvaheline ettevõtte, kuid Eesti on hea koht tegutsemiseks. Praegu on Eestis suund viia tegevus uuele tasemele, pannes enam rõhku tootearendusele, samuti inimeste ja masinate paremale koostoimele, ütles Ericsson Eesti juhatuse esimees **Sirli Männiksaar**.

Harmet OÜ tegevjuht **Alo Tamm** märkis, et praegune kriis on suuresti tingitud raskustest eksporditurgudel ja valuutakursi volatiilsusest. Perspektiivis tuleb Eestis rohkem panustada tootearendusele, et pakkuda suuremat lisandväärtust. See tähendab ka suuremat vajadust tooteinseneride järele, kes rohkem nutikaid tooteid välja mõtleks.

Pipedrive'i juhatuse liige ja tehnoloogiajuht **Agur Jõgi** märkis, et IKT sektoril on Eestis hea pinnas ja tugev ökosüsteem. Eesti kitsaskohana tõi ta välja, et tippspetsialistide peredele pole piisavalt head keskkonda. Samuti võiks maksusüsteemi stiimulid ümber kohendada uuematele tegevusaladele ning mõelda, kuidas sellega ergutada koostööd ülikoolide ja erasektori vahel. Võimalustest osutas ta rohepöördele – vastu punnimise asemel võiks pankade roherahastust aktiivsemalt investeringuteks kasutada. Tuuleenergia investeringutes võiks võimalusi pakkuda näiteks tuulikute sees olevad detailid ja tarkvara, mida saaks muuta efektiivsemaks. Seal on ka kalli laenuraha tingimistes kergem kõrgemat tootlust saavutada.

Arutelus nenditi, et väga oluline on ettevõtja vaatest mugav asjaajamine. Samuti see, et ettevõtja tunneks, et on teretulnud – praegu annavad naabermaad siin Eestile silmad ette. Samuti peaks seadused ja regulatsioonid olema selged ja üheselt tõlgendatavad. Poliitikute olulised otsused ei tohiks sündida üleöö. Haridussüsteemis tuleks aga tagada, et rohkem noori jõuaks tehnoloogia hariduseni, sest maailm liigub selles suunas. Riik vajaks pikema vaatega äriplaani, milliseid sektoreid eelisarendada. Arutleti ka selle üle, miks ei suuda ELis kehtiv tööjõu vaba liikumine tagada vajalikke spetsialiste. Üldiselt tõdeti, et Eesti majanduse kasvatamiseks on vaja aktiivsemalt rahvusvaheliselt tegevust laiendada, jättes Eestisse peakorterid ja tootearenduse ning vaadates uusi turge otsides lähinaabritest kaugemale. Oluline on riigi ja erasektori tihe koostöö ning kaasa aitaks ka praegusest odavam laenuraha hind.